

פרקי התבוננות וחיזוק מתוך שיעוריו של הגאון רבי אהרן שווב שליט"א

להתקדם

מאמרים בדרכי ההנהגה ותיקון המידות שנמסרו על סדר הספר הקדוש "תומר דבורה"

מידת המלכות

מדוע יראת הרוממות היא השער לכל עבודת ה'?

מדוע היראה היא השער לכל העבודה?

הרמ"ק בפרק תשיעי מבאר כיצד בידינו לרכוש קנין באישיותנו במידת המלכות. במאמרים הקודמים הורחב על שני עניינים במידת המלכות, ועתה נבאר את הפרט השלישי בקניית מידת זו והוא - היראה.

מחדד הרמ"ק: היראה היא המפתח לכל עבודת ה': "שער העבודה כלה".

בספר בשערי אורה (שער ראשון) מאריך על ענין זה, ומביא כמה מקורות ורמזים לענין זה - שמידת המלכות היא השער להכנס להשגה של כל המידות האלוניות העליונות.

בזוהר הקדוש (ח"א כג.) מבואר שהשם אדנו"ת הוא השם שכנגד מידת המלכות, וכשכותבים אותו במילוי (אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד) הגימטריה היא "תרע"א" (שער).

ויש להבין, מדוע היראה היא השער לכל עבודת ה'?

עוד יש להתבונן: כיצד ניתן לומר שהיראה שייכת למידת המלכות דוקא, והרי לכאורה בפסוק (תהלים קיא, י) "ראשית חכמה יראת ה'", משמע שהיראה שייכת למידת החכמה!

מדוע יראת העונש כל כך לא טובה?

מוסיף הרמ"ק:

והנה היראה מסכנת מאד לפגם ולהכנס בה החצונים, שהרי אם הוא ירא מן היסורים או מן המיתה או מגיהנם, הרי זו יראת החצונים, שכל פעולת אלו מן החצונים. אמנם היראה העקרת יראת אלה.

כלומר, היראה הנדרשת לקנין מידת המלכות היא דוקא יראת הרוממות, ולא יראת העונש מיסורים או מגיהנם.

וקשה, מדוע הרמ"ק שולל כל כך את יראת העונש, והרי אף שבודאי יראת הרוממות היא הדבר המעולה והמובחר ביותר, אולם בודאי אצל מי שעדיין לא זכה לכך יש מעלה גם ביראת העונש, שהרי סוף סוף היראה הזו מונעת אותו מעבירות, ואם כן, מדוע הרמ"ק רואה בה פגם וסכנה גדולה?

המפתח לעליה - ההכרה שיש מקור עליון

אלא ביאור הענין -

המפתח לכל תהליך של עליה והתרוממות, הוא ההבנה וההכרה של האדם שהוא לא מלא מעצמו, אלא הוא יונק מקומה עליונה ממנו. רק כאשר האדם מבין שהוא מוגבל וחסר מצד עצמו, יש לו רצון ויכולת להתחבר למקור עליון ולקנות ממנו השפעה, ואז ביכולתו להתחיל תהליך של התעלות ולהעפיל לגבהים נוספים ועליונים.

התבוננות מעמיקה ומחזקת במוסרי הפרשה

להתבונן

משמעותו הרעיונית של קרבן 'פסח מצרים'

לעומת זאת ה'מצרים' שמנותקים מתכלית הבריאה, רואים את החומר כמטרה בפני עצמה בלי קשר לרצון הבורא ולתכלית הבריאה, וזו ה'עבודה זרה' שלהם (ראה באריכות בדברי השל"ה בא תו"א אות ד).

ה'הכנעה' המעוותת של מצרים לתאוותיהם

נעמיק שלב נוסף במהות העבודה זרה של מצרים - הטלה.

כידוע, תכונת הטלה היא תכונת ה'הכנעה' (רש"י הירש שמות יב, ה).

המצרים דבקו בתפיסה של ההכנעה וראו אותה כענין המרכזי שמכוון את הנהגתם בעולם.

עומק תכונת ה'הכנעה' הוא, לא להתנגד לכוחות המובילים את האדם ולהסכים 'לזרוע' איתם.

אצל רוב העולם שלא מאמינים בתכלית הנעלית של העולם, הכוח המוביל הוא הרצונות האישיים והתאוות, ולכן מצרים שאימצו את תכונת ה'הכנעה' כדרך חיים, היו שטופים בזימה (כנאמר "זרמת סוסים וזמתיים"), כי הם נכנעו לרצונות ולתאוות שלהם.

הסגידה של המצרים למה שמסמל ה'טלה' היוותה את עיקר משנתם: רפיסות והכנעה אל מול רצונותיו ותאוותיו של האדם.

קרבן פסח - מסירת ההכנעה אל ה'

לעומת זאת - העם היהודי המאמין בה' ובתורתו, גם הוא משתמש בתכונת ה'הכנעה', אך בצורה המתוקנת שלה - שהיא ה'הכנעה' והביטול אליו יתברך.

ולכן יצירת עם ישראל היתה בחודש ניסן שמזלו 'טלה', והוא מלמד על ההכנעה והביטול הגמור אל ה'.

ועל כן באה מצוות הקרבת 'קרבן פסח' להדריכנו - שיש להשתמש בתכונת ההכנעה רק באופן המתוקן, ולמסור אותה אל ה', וכפי שיתבאר -

המקריב את 'קרבן הפסח' עוקר את התפיסה שכביכול יש מקום לראשוניות ולכניעה ל'לא תוכן', ובונה מערכת התייחסויות חדשה לראשוניות ולכניעה שיש בה תוכן אמיתי - כניעה מוחלטת בפני הקב"ה ותורתו וסילוק כל מקום עצמי.

ענין זה בא לידי ביטוי בכל פרטי עבודת הקרבן פסח שהיה במצרים, ומפורט בפסוקים (שמות יב, ג-ח):

- א. בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שוה לבית אב, והיה להם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה.
- ב. ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים.
- ג. ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל הפשקיף.
- ד. ואכלו את הבשר בלילה הזה.

ונבאר -

דבר בעיתו מה טוב, שההכנות לקרבן פסח חלים בדיוק בימים שאנו קוראים בתורה בפרשת ויקרא את סדר הקרבנות, והזמן קא גרים להבין ולהתחבר לעבודה הפנימית של 'קרבן פסח', בתפילה שנזכה בזאת השנה לאכול מן הפסחים ומן הזבחים.

עומדים אנו בתוך חודש ניסן, שהינו מזל 'טלה' אשר היה עבודה זרה למצרים, ונצטוונו אז ולדורות להקריב ב"ד ניסן קרבן פסח על מנת לתקן את הפגם של הטלה ולהפכו לכלי לעבודת ה'. במאמר זה נבאר את ענייניו ומהותו של קרבן זה.

הקרבת 'קרבן פסח' ואכילתו היתה פסגת עלייתם הרוחנית של עם ישראל במצרים, והגורם המשפיע ביותר על גאולתם ותהליך לידתם. ולכן שם החג בלשון חכמים הוא 'פסח', על שם הקרבן שהוא עיקר הענין בחג זה.

במאמר זה נבאר כיצד הקרבת השה של 'קרבן פסח' תיקנה את הפגם והקלקול של מצרים, ונפרט את שלבי עבודת הקרבן ששימשו כסולם של עליה בדרך ליציאתם מגלות לגאולה.

'הראשוניות' הקלוקלת של מצרים

כאמור, העבודה זרה של מצרים היתה ה'טלה', וזאת מפני ש'מלכות מצרים' היא המלכות הראשונה, ולכן יש לה נטיה להחשיב את הראשוניות - ומכאן באה סגידתם העצומה למשפיע הראשון בעולם המזולת - מזל טלה (מהר"ל גבורות ה' פל"ז).

והנה, גם ביהדות יש מקום של חשיבות יתירה ל'בכורה' ולראשוניות, ועם ישראל בעצמם קיבלו חשיבות ומעלה מחמת הראשוניות שלהם, כמו שנאמר: "בני בכורי ישראל", וטעם הדבר הוא מפני שה'בכור' הוא תחילת 'כוח האב', וכל התולדות שבאים אחריו הרי הם במידה מסוימת נמצאים ומושרשים בו, וכן ישראל נקראו 'בכור' משום שהם תחילת הגילוי של הקב"ה בעולם.

לעומת זאת, מעלת הבכור אצל המצרים היא רק מחמת שהם היו המלכות הראשונה - בבחינת "כל הקודם זוכה" - בלא התוכן הפנימי של הענין.

והרי זה דומה לבניית בית, שבמבט שטחי נראה שה'חומרי בניה' הם הראשונים והחשובים ביותר, שהרי בלעדיהם לא ניתן להתחיל בבניה. אולם בפועל, כל בר דעת מבין שטרם הבאת חומר הבניה ישבו יזמים והגו את הרעיון, ואחריהם צוות אדריכלים הכינו ושירטטו את 'תוכנית הבניה', והשלב הבא הללו הזו הם ה'ראשית' האמיתית, כי הם הבסיס להשגת התכלית והעיקר שעל פיהם יודעים כיצד לפעול עם החומרים וכיצד לבנות מהם את הבית הנרצה.

וזה ההבדל בין שתי הגישות: ישראל הם 'ראשית' כי עיקר הבריאה היא בעבורם, כי לשמם נוצר הכל והם התכלית הנרצית.

ענין זה הוא מהותי עבור מידת המלכות - וזאת מפני שמידת המלכות היא הכלי המקבל את השפע מכל המידות שמעליו, ובכדי להיות כלי ראוי, פנוי ומוכן לקבל, עליו להיות פתוח, כלומר, להבין שהוא חסר ואין לו מעצמו כלום, ועל כן הוא זקוק למולי מהמקור שמעליו.

כידוע, האשה מקבילה למידת המלכות. ואכן, כדי שנערה תהיה מוכשרת וראויה להינשא לאיש, עליה להגיע לשלב בחייה שבו מתעוררת בה ההבנה שהיא אינה מלאה ושלימה מצד עצמה, אלא היא זקוקה לאיש אשר ישלים אותה ויספק את צרכיה.

בחורה מבוגרת שאינה רוצה להינשא מתוך מחשבה שהיא מסתדרת היטב עם עצמה, דומה לכלי פגום וסתום, שאי אפשר להכניס בו כלום.

יראת הרוממות מובילה לתשוקה

הרצפה להתדמות למידת המלכות ולקנות בה קנין, עליו להבין שאין לו כלום מעצמו, אלא אדרבה, מצד עצמו הוא כלי חסר וריק, כאשר השלימות שלו תלויה ביניקה מקומה עליונה ממנו, ובזכותה הוא יכול להתרומם הרבה מעבר למה שהוא מסוגל להגיע בכוחותיו הנוכחיים.

ההבנה הזו היא השער לעבודת ה' כולה, מפני שרק באמצעות ההבנה הזו יש לאדם יכולת לצאת מעצמו ולינוק השפעות אין סופיות. ועל כך נאמר "ראשית חכמה - יראת ה'", הראשית והפתח לרכוש השפעה של חכמה אלוקית עליונה, היא היראה וההבנה שיש כח עליון ומקור שפע והיות שלמעלה מהאדם, וזה מהות המושג "יראת ה'".

לאור זאת נמצא, שהרמ"ק אינו עוסק כאן ב"מידת היראה" מצד עצמה, אלא ביראה מלשון 'ראיה', לראות ולהכיר במקור המרום שמעל האדם, ועל ידי כך להתעורר בתשוקה לינוק מאותו מקור עליון.

על כן הרמ"ק מדגיש שלענין זה אין כל תועלת ביראת העונש, כי אמנם היא מועילה להרחיק מעבירות, אולם בכדי לרכוש את ההשתוקקות והרצון לקבל ממקור עליון, היא אינה מועילה דבר. וזאת משום שהפחד הוא היפך החיבור הרגשי, ואינו יוצר השתוקקות ורצון.

ורם לבכך - ושכחת את ה'

והנה, האדם נמצא תמיד בסכנה שמא ירגיש 'קיים בזכות עצמו' וישכח את האמת שאין לו מעצמו כלום וכל חכמתו וכוחותיו נובעים מהשפעת ה' יתברך בלבד. במצב כזה שהאדם מרגיש 'רם וגבוה מצד עצמו, הוא שוכח ומתנתק מהחיבור אל ה', כמו שנאמר (דברים ח, יד) 'וְרִם לְבַכְךָ - וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ'.

חז"ל מגלים (סוטה טו) שבתחילת הבריאה הנחש היה בעל קומה זקופה, והעמידה הזו נבעה מהיותו שייך לכוחות הרע המפרידים את עצמם מהקב"ה (עיי' ספר העני' לבעל הלשם ח"ב דרוש ד ענף ד). ועל כן הוא מנסה למשוך גם את האדם אחריו להתנתק מהקב"ה.

ואכן, כבר בחטא הראשון, הנחש החטיא את האדם על ידי טענת "כִּי בָיִם אֶכְלֶכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיתִים כְּאַלְהִים יִדְעֵי טוֹב וָרָע" (בראשית ג, ה). כאומר להם: לא תצטרכו עוד להיות כפופים תחת השפעת הקב"ה ולינוק ממנו, אלא תהיו נפרדים ותעמדו בזכות עצמכם.

ולכן אמרו בגמרא (ב"ק טו) "כל שאינו כורע במודים שדרתו נעשית נחש", כי הכריעה במודים מסמלת את הכפיפות אל ה' ואת ההכרה שאין לי מעצמו כח וזכות עמידה, אלא רק ה' זוקף כפופים, ומי שנשאר עומד זקוף במודים, הרי הוא כאומר שאינו כפוף אל ה', ויש לו זקיפה מכח עצמו, ואם כן חבר הוא לנחש, וסופה של שדרתו להתהפך לנחש.

שלב ראשון - ביקור הקרבן ארבעה ימים

בשלב הראשון הצטוו ישראל לקחת את השנה ארבעה ימים לפני הקרבתו ולבדוק שאין בו מום.

ומבואר בזהר הקדוש (ח"ב לט): שארבעת ימי הביקור מקבילים למה שהיו אמורים להשתעבד במצרים ארבע מאות שנה.

ויש להבין: מהי השייכות בין הכנת הקרבן ארבעה ימים, לבין ארבע מאות שנה של גלות מצרים?

והביאור הוא, שארבעת ימי הביקור מיועדים לתיקון ארבעה פגמים יסודיים שהיו אמורים להתקן בארבע מאות שנות הגלות במצרים, וכך הוא הסדר:

יש ארבעה פרטים שאדם צריך לתקן בעולם: בין אדם לעצמו - תורה, בין אדם למקום - עבודה, ובין אדם לחבירו - גמילות חסדים. ונוסף עליהם תיקון גוף האדם, כלומר - הפגם והסיאוב שדבקם בעצמותו כתוצאה משלושת הקלקולים האחרים.

זוהי מטרת ביקור הקרבן במשך ארבעה ימים - להכין את הנפש ולעקור ממנה את ארבעת הבחינות של הקלקול: שלשת הימים הראשונים כנגד 'תורה עבודה וגמילות חסדים', והיום הרביעי לזיכוך גוף האדם עצמו שהתלכלך מחמת אותם קלקולים.

שלב שני - השחיטה

השחיטה היא הוצאת ה'נפש הבהמית' מהבהמה, ועל ידה התכונה שהבהמה מסמלת יכולה להיפך מעתה להיות תכונה חיובית, על ידי קבלת הדם בכלי שרת קדוש (רש"י הירש וירקא א, ה).

ובענייננו - כפי שנתבאר לעיל שיש שני אופנים לתכונת ה'הכנעה' של הטלה, ועליו 'לשחוט' ולבטל את ההכנעה המקולקלת לתאוות והרצונות השוטפים את האדם, ולהשתמש במידת ההכנעה לטובה - להכנע אל הקב"ה ותורתו.

שלב שלישי - נתינת הדם

נצטוו ישראל במצרים לתת מדם הקרבן על המשקוף ועל שתי המזוזות.

נתינה זו מסמלת חיבור ושעבוד מוחלט לעבודת ה', וזאת מאחר ובדם מונחות התכונות וה'רצונות' של בעל החיים, כמו שנאמר "הדם הוא הנפש" (דברים יב, כג), וכבר נתבאר שתכונת הטלה היא ה'כניעה', ועל כן, נתינת דמו של הטלה על המשקוף ועל שתי המזוזות מלמדת על ה'סבת תכונת ההכנעה לאופן הראוי והנכון, שהיא - השתעבדות מוחלטת לעבודת ה' בעולם.

והטעם להזאת הדם בשלושה מקומות אלו - המשקוף ושתי המזוזות, היא מפני שהשעבוד לעבודת ה' כולל שלושה חלקים - 'תורה', 'עבודה' ו'גמילות חסדים', ושלושת ההזאות מלמדות על השתעבדות בשלושת החלקים הללו, כפי שנבאר.

ההזאה על המשקוף ושתי המזוזות - כנגד ג' אבות

לאחר שבימי הביקור פעלנו תיקון של החלקים הללו באופן של 'סור מרע', כעת בתהליך ההזאה אנו עוברים לשלב הבא של 'עשה טוב', ומבקשים להתחבר שוב אל שלושת היסודות הללו באופן מתוקן.

מציינו במדרש (שמו"ר א, לו):

"והגעתם אל המשקוף - שאברהם גדול בגרים, וכשם שהמשקוף גבוה כך היה גדול שבאבות, ואל שתי המזוזות - בזכות יצחק ויעקב, ללמד שבזכות כל אלו יצאו".

ונבאר -

הזאת הדם מסמלת את החיבור של כלל ישראל לקב"ה.

והנה, את הדם לקחו מהכלי המונח על ה'סוף', כלשון הפסוק (יב, כב) 'וּסְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בְּסֶף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁנֵי הַמְּזוּזוֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בְּסֶף'. ה'סוף' הוא מקום הכניסה שעליו נמצאים המשקוף ושתי המזוזות - והוא כנגד 'כלל ישראל' שהם השער והפתח שדרכו כל האומות יכולים להכנס לעבודת ה' (מהר"ל).

ומה'סוף' נוטלים את הדם ומזים על המשקוף ושתי המזוזות, ללמד על כך שכלל ישראל (המרומזים ב'סוף') מתחברים אל הקב"ה בשלושה נושאים, והם: תורה עבודה וגמילות חסדים.

ההזאה על המשקוף - כנגד החיבור למידת החסד שגילה אברהם אבינו. והוא כנגד ה'משקוף', כי הוא היה הראש לעבודת הכנסת אומות העולם תחת כנפי השכינה, כנאמר עליו: 'אב המון גוים'. והכנסת האומות תחת כנפי השכינה אפשרית רק כשנמצאים במעמד של מובילים ומנהיגים בבחינת 'משקוף'.

בנוסף, אברהם אבינו מסמל את ה'משקוף' - דהיינו האפשרות ה'כללית' להיכנס לבית, משום שתורתו של אברהם אבינו היתה 'כללית' בלבד, דהיינו אמונה בסיסית בחסד שהקב"ה משפיע עלינו בעולם, ולכן נפשות הגרים שעשה לא היתה להם אחיזה לאורך זמן, משום שהוא לא העביר להם את הפירוט של הגילוי האלוקי בעולם, אלא רק לימד אותם על חסדו יתברך ללא כל תנאי של קיום רצונו.

וההזאה על שתי המזוזות - כנגד החיבור למידת הגבורה שגילה יצחק אבינו, ולמידת התפארת (רחמים) שיעקב אבינו גילה. והם רמוזים במזוזות, כי המזוזות נותנות את הצורה והגבול למקום הכניסה, ואף הם הציבו את הגבולות לחסד ה'בלתי מוגבל' של אברהם, ונתנו תנאי סף לכניסה ל'בית': יצחק אבינו על ידי היראה - מידת הדין, ויעקב אבינו על ידי התורה - מידת הרחמים.

לסיכום: נתינת הדם הנמצא ב'סוף' - על גבי המשקוף ושתי המזוזות, מסמלת את החיבור של ישראל הנרמזים בסוף, אל שלושת היסודות: חסד - 'אברהם' המרומז במשקוף. עבודה ותורה - 'יצחק' ו'יעקב', המרומזים בשתי המזוזות.

שלב רביעי - אכילת הקרבן

השלב האחרון הוא 'אכילת הקרבן', והוא ענין מהותי בעבודת קרבן פסח, שהרי זהו הקרבן היחיד שבשעת הקרבתו צריך לכוון 'לשם אכילה', וכוונה זו מעכבת את כשרות הקרבן!

ביאור הדבר, על פי מה שמובא בספרים הקדושים (ליקוטי תורה עקב, השל"ה שער האותיות קדושת האכילה) שבכל מאכל יש גם חלק רוחני המזין את נפש האדם, ודבר זה נכון בכל אכילה שנעשית בקדושה ובטהרה, וכל שכן בעת אכילת בשר קרבן.

ומעתה, לאחר שנעשתה בקרבן פסח עבודת הדם שהעלתה את תכונת ההכנעה שבנפש הבהמה, להיות הכנעה מתוקנת הפונה למקום הנכון - אל הקב"ה ותורתו, על ידי זה אף הבשר עצמו מתעלה להיות בשר שמסמל את ההכנעה באופן הנעלה ביותר, והוא הופך להיות כלי קיבול גשמי להשפעות השמיימיות שיודרות אל תוך המאכל.

ולכן, כשהאדם אוכל את הקרבן, התכונה המתוקנת של ההכנעה הספוגה בבשר הקרבן, נהפכת להיות חלק בלתי נפרד ממנו, כבשר מבשרו, ועל ידי זה הוא מקבל את ההשפעות הללו אל תוך אישיותו.

התקון שעל ידי דם מילה ודם פסח והשידה

הנצינים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו // פרק ב, פסוק יב

הגאולה בזכות האבות הטמונים בארץ

לאחר שבפסוק הקודם התבאר כיצד הציגו 'העבדות' יצרו את ההתפתחות הפנימית של האולה, כעת ממשיך הפסוק ומפרט סיבות נוספות שפעלו את יציאת הגאולה לפועל - מפרש הגר"א:

הנצינים נראו בארץ - כי מחמת שהאבות מונחים בארץ, נוכל לזכות בזכותו, ואילו שונפן מונחין בארץ לא היינו יכולים לזכות עבורו, כמו שנאמר 'לקדושים אשר בארץ המה'. כלומר, הסיבה לגאולה היתה בזכות האבות הטמונים בארץ. ויש להבין מה השייכות של 'זכות אבות' לכך שהם טמונים בארץ, ומדוע זה מובא בפסוק באופן זה.

עבודת כלל ישראל היא להאיר את הגילוי האלוהי העליון עד למקום הנמוך ביותר בארץ, וכפי שהצטווה אדם הראשון בראשית הבריאה 'לעבדה ולשמרה' (בראשית ב, טו). ואף שלאחר החטא הוא גורש מגן עדן, עדיין נותר לו תפקיד לעסוק בעבודת התקון של האדמה באמצעות המצוות (ראה ביאור הגר"א משלי יב, יא: ענין זה מבואר בהרחבה בביאורו לסוף פרק א' ב'ש"ה).

כוחו לקדש את הארץ ולפעול תיקון שיגיע עד למקום הגנוז ביותר בדרגות מציאות הבריאה, נובע מכך שהאבות טמונים בארץ, שכן, בדומה לגרעין הנטמן באדמה ומצמיח גידולים, כך גם הטמנת האבות בארץ מסייעת בדינו 'להצמיח' גילויים אלוהיים מהעפר הנמוך ביותר, כנוסח תפילת העמידה 'ומקיים אמונתו לישני עפר'. מי כמון בעל גבורות ומי דומה לך. מלך ממת ומצמיח ומצמיח ישועה', כלומר, יש קשר ישיר בין הטמנת הגוף באדמה לאחרי הפטירה להצמחת הגוף בעתיד באופן המתוקן, וכך לומדת הגמרא (סנהדרין צ): את תחיית המתים מרגיע החיטה שנוקב באדמה ומצמיח שיכולים חדישים מלאים בתבואה. להלן יתבאר כיצד זכותו של כל אב משלושת האבות, סייעה בדינו בפרט אחר מתוך העבודה של הבאת הגאולה.

דם פסח ודם מילה - תיקון התאווה והגאווה

מוסיף הגר"א פירוש נוסף למילים הראשונות בפסוק:

הנצינים נראו בארץ - עשבים התחילו לצמוח. כלומר, שהמצות התחילו לצמוח. והוא מה שנתן להם 'דם פסח' ודם מילה. נראה שאין זה פירוש אחר ונפרד לגמרי, אלא הוא מחובר ומשלים את הפירוש הקודם. כלומר: בזכות האבות הטמונים בארץ, כלל ישראל קיבלו את שתי המצוות הללו שהכשירו אותם להיות ראויים לגאולה ממצרים, כלומר האבות טמונים באדמה, ומהאדמה צומח זרע שבראשית פריחתו נקרא 'ניצן', ואלו הם המצוות 'פסח' ו'מילה'.

וביאור הדבר - כי המצוות של 'דם מילה ודם פסח' הם תיקון ה'דם' שהוא החלק הנמוך ביותר באדם (כי היום הוא הנפש), שהיא החלק הנמוך מתוך חלקי האישיות), ומקביל ל'עפר' שהוא החלק הנמוך ביותר בשדות העולם (ארמ"ט).

את שייכות ה'דם' לרוב הנמוך ביותר כמו ה'עפר' בארץ, ניתן לראות גם בכך שכל דם טעון כיסוי בעפר - 'קבורה' בדם אדם, ו'כיסוי הדם' בדם בעלי חיים.

ויש להבין: מהי הכפילות של 'דם פסח' ו'דם מילה' - אילו שני התיקונים הם פועלים, וכיצד הם יוצאים מן האבות הקדושים הטמונים בארץ?

כפי שהתבאר בעבר, המטרה של גלות מצרים היתה לתקן אותם חסרונות כלליים הקיימים בבריאה, שהם התאוה, הגאווה, והכפירה בה'.

ומעתה יתבאר, שניקון ה'תאוה' נעשה על ידי 'דם מילה' שהוא תיקון וסילוק של כח התאוה הפגום, וזה נעשה מכוחו של אברהם אבינו שהברית נכרתה עמו ונקראת על שמו 'בריתו של אברהם אבינו'.

ונקיון ה'גאווה' נעשה על ידי 'דם פסח', כי עבודת הקרבן היא קבלת עול מלכות שמים שהיא סילוק הגאווה, וזה נעשה מכוחו של עמוד העבודה - יצחק אבינו שהיה עולה תמימה בעצמו.

תיקון הכפירה - גילוי אלוהי במתנה

תיקון הפגם השלישי - הכפירה, מבואר בחלק הבא בפסוק, וכפי שמפרש הגר"א:

עת הזמיר הגיע - הוא קול השיר שאמרו באכילת פסחים במצרים. [פירושו: 'השיר שאמרו על הים'].

זימרה ושירה מבטאים התפעלות והתרגשות ממאורע מיוחד. וזו משמעות השירה שהיתה בגאולת מצרים.

כיצד השירה שייכת לתהליך הגאולה? וכיצד היא משמשת כתיקון פגם הכפירה, ומה ההקבלה שלה ליעקב אבינו?

ביאור הדבר - בשונה מתיקון התאוה והגאווה שנעשו בזמן העבודת והשעבוד בתוך מצרים, הרי שתיקון ה'כפירה' נעשה על ידי הניסים שהתרחשו בעת הגאולה, שכן הגילוי האלוהי העצום שהיה בעשרת המכות ובשאר הניסים שנעשו בתהליך היציאה, הם אלו שחזיקו את האמונה של כלל ישראל בה', ועל ידי כך הם התנקו לגמרי מחסרון הכפירה בה'.

ונה, כח האמונה איננו נוצר מעבודת האדם מלמטה, אלא יסודו ושורשו בהשפעת גילוי עליון שמואיר לאדם, ותפקידו של האדם רק לקבל את הגילוי הזה, להתרגש ולהתפעל ממנו, ולא להשאיר אדיש אלו.

קנין זה קיבלו ישראל בזכות יעקב אבינו - עמוד התורה, שכן האמונה, בדומה לתורה, היא השפעה שמגיעה מלמעלה ולא יצירה של האדם, ותפקיד האדם רק לקבל את ההשפעה הזו ולהתפעל ממנה.

הרמב"ל כותב (הקדמה למאמר הייחוד) שבמעמד הר סיני הקב"ה פתח את כל הרקיעים וגילה לישראל את כל המעמקים הסתורים שבבריאה, עד שנתקעה האמונה בליבם, ונעשתה מוטבעת בהם כמו רגשות טבעיים של ילד ביחס לקשר עם אמו (אמונה מלשון 'אמא').

והביטוי לכך שישאל אכן רכשו את האמונה בתהליך היציאה ממצרים, הוא השירה ששרו באכילת הפסחים ובראותם את מעמד קריעת ים סוף, ובהם הם ספגו והושפעו מגילויי האלוהות, כאשר הם התרגשו והתפעלו מאד.

חובתנו לא להשאיר אדישים לגילוי אלוהי ברור

נרחיב מעט בענין זה של החובה להתפעל מגילוי אלוהי של הקב"ה:

על הסיבה שיצאו ממצרים 'בחפזון', מובא בספרים שזה מפני שאחזו במו"ט שעירי טומאה, ואם היו מתמהמהים עוד מעט - היו נופלים לשער החמישים שאין עליה ויציאה ממנו.

מאידך, יש להקשות על כך מדברי בעל ה'שלם' בשם הגר"א שאין כלל מציאות של 'שער חמישים' בצד הטומאה. ויותר קשה - כיצד ניתן לומר שרגע לפני היציאה ממצרים כלל ישראל עמדו בסמוך לשער החמישים בטומאה, והרי זה עתה עברה עליהם שנה שלמה של גילויים אלוהיים נוראים בעשרת המכות. והתשובה היא שבאמת אין מציאות של שער החמישים בטומאה, אבל יש מציאות של טומאת האדם כשיש גילוי של שער החמישים. ונבאר:

בכל מ"ט הגילויים התחתונים, ניתן לחשוב בטעות שהם גילויים של כוחות הטומאה ואינם נעשים על ידי הקב"ה רח"ל. אבל הגילוי של שער החמישים הוא גילוי ברור וזועק של הקב"ה בעצמו, ולא שייך לטעות בו כלל.

אלא שזה עצמו גודל הנסיון והסכנה, כי מי שנשאיר אדיש ואטום בשעה שמתגלה הגילוי העוצמתי ביותר של הקב"ה, אין לו עוד תקווה. שהרי לאחר שהוא נשאר באדישותו גם למראה הגילוי האלוהי הברור ביותר, לא נותרה עוד דרך לעורר אותו לשוב בתשובה.

וכך בעת היציאה ממצרים היה גילוי אלוהי זועק, של 'אני ולא מלאך אני ולא שליח', ותפקידם של כלל ישראל היה לא להשאיר אדישים ומאיישים, אלא להתפעל ולהתרגש מהגילוי הזה, ולספוג אותו לתוכם.

השפעת התיקון על גאולת העליונים

מסיים הפסוק -

וקול התור נשמע בארצנו - הוא הקול של משה שנקרא התייר הגדול, שהיה קולו הולך בכל ארץ מצרים.

ואמר 'תור' לפי שיש לה שתי קולות ביחד זה אחר זה, אחד למעלה ואחד למטה (ו"ח רות קד), שהוא נגד שתי גאולות - עליונה ותחתונה כידוע.

לאחר שהתבאר כיצד הזכות של שלושת האבות הטמונים בארץ הובילה לתיקון של העפר והדם הנמוכים שכנגד הנפש, ולספיגת השפעת האמונה האלוהית שכנגד הנשמה, כעת מסיים הפסוק ומלמד שהתיקון של המקומות הנמוכים הללו פועל ומשפיע עד למקום הגבוה ביותר בעליונים.

והיינו, משום שהגאולה לא היתה רק לישראל, אלא גם לצבא השמים, כי בזמן גלות מצרים השכינה היתה בגלות בין העליונים, ועמה כל צבא השמים, וכפי שכתב רבינו בחי' (שמות ז, ז): 'אמרו גלו למצרים שכינה עמהם', ואם שכינה עמהם בגלות, קל וחומר לשאר העליונים'.

וכאשר כלל ישראל למטה תיקנו את החלקים שהיה עליהם, לתקן בגלות מצרים, הם פעלו בזה גאולה גם לשרים העליונים, ואף הם יצאו מהגלות בין כוחות הטומאה ששלטו עליהם, ואלו הם 'שתי הגאולות' שגאלו בזכות משה - התייר הגדול.

לשיעור המלא 073.295.13.81
חספר השיעור: *33035897#

בינה יתירה - יסודות האמונה לנשים ובנות הסמינרים על פי ספר "דרך השם" לרמח"ל

בינה יתירה

כיצד מתמודדים עם מידת הקנאה? [חלק א]

כך מסבירים המפרשים את משמעות הפסוק: "רקב עצמות קנאה" -

כאשר אדם הולך לבית עולמו גופו נקבר באדמה. במשך הזמן בשרו נאכל ונרקב על ידי רימה ותולעה, אולם עצמות נשארות כפי שהן. זו הסיבה לשם 'עצמות' מלשון 'עצמו', אכן, העצמות של האדם נשארות כפי שהוא, בעוד שאר החלקים כמו הבשר, השומנים, העור וכל השאר, נרקבים ונאבדים.

אולם, אדם שקינא בהיותו חי, גם עצמותיו נרקבות ולא בכדי. לעצם הנרקבת יש משמעות רעיונית, שכן, האדם המקנא מאבד את העצמיות שלו. הוא איננו מקבל את הנתונים שניתנו לו בהתאמה ובהשגחה ומבקש להיות אדם אחר.

על מה מתבססת הקנאה?

קנאה, כאמור, היא תוצר של השוואה.

כאשר נתבונן לעומק נגלה, שהשוואה של האדם מול האחרים, לעולם חוטאת אל האמת. כאשר תחושת החסר שמלווה את האדם אינה אמיתית

ומנגד, הקנאה היא גורם הרסני האוכל את האדם מבפנים. כאשר אדם משווה את מצבו לזולת הוא אָכּוּל ומתוסכל. הוא לא מסוגל להיות מרוצה ושבע רצון ממצבו.

למעשה, רגש הקנאה הוא רגש שאינו עולה בד בבד עם האמונה והידיעה שלכל אדם יש את הכלים והיכולות המתאימים לתפקיד ולמשימות המתאימות אך ורק לו.

השוואה זו חוטאת לאמת, ובנוסף, היא גורמת לאדם לאבד את העצמיות שלו. הניסיון להתאים את עצמו לנתונים של הזולת דומים להתאמה של מכסה גדול לסיר קטן או להיפך.

עקרת בית שתבחר מכסה של סיר רק מפני שהוא בוקה, מרשים ונאה, ואינה מתייחסת כלל לגודל ולהתאמה, תחשב בעינינו כפתייה.

רקב עצמות קנאה

אכן, אדם אכול מקנאה סובל סבל יתואר. הסבל הזה, אגב, מלווה אותו גם לאחר מאה ועשרים.

התנאים הנדרשים לקליטת ידע וערכים [ה]

אוריה רגועה ונעימה

סדרת המאמרים הנוכחית עוסקת ביסודות 'תהליך העיכול המחשבתי', וזאת על פי ההקבלות הקיימות בין תהליך האכילה לתהליך הלימוד, וכפי שהובאו מקורות רבים בתורה ובחז"ל על ההקבלה הקיימת בין 'לימוד התורה' - לבין מערכת האכילה ועיכול המזון בתוך גוף האדם.

במאמרים הקודמים עמדנו על הצורך ברעב ותשוקה לקבל מהמלמד, על החשיבות של סדר ובהירות במסירת הדברים, ועל התועלת העצומה שביצירת הקשרים ושימוש ב'משלים'.

במאמר זה נתמקד ביסוד נוסף וחשוב בדרכי העברת התורה לתלמיד על מנת שהם יספגו כראוי באישיותו, הנלמד אף הוא מההשוואה לפעילות מערכת העיכול.

עיכול המזון דורש אוריה מתאימה

האכילה היא לכאורה פעולה גשמית וטכנית בלבד, אולם באמת יש בפעולה זו קשר למצבו הנפשי של האדם. כאשר האדם אוכל הרי הוא מכניס לתוך גופו חומרים חדשים והופך אותם להיות חלק ממנו, וכדי שהגוף ישתף פעולה עם חומרים חדשים אלו - יש צורך באווירה וסביבה מתאימה, ברוגע ונינוחות.

כאשר אדם נמצא במצב של מתח, פחד או תחושת הישרדות, הגוף מתרכז בשמירה על הקיים, ואין בו יכולת להתרחב ולהכניס לתוכו דברים חדשים. לדוגמה: כשאדם נמצא באזור של טרגדיה, או בסביבה מלאת כעס ועצב כבד. גם אם הוא רעב, והאוכל שלפניו טעים, טרי ומוגש בצורה מושלמת, למרות זאת הוא לא יצליח לאכול - כי הגוף מוכוזה בהגנה על עצמו.

וכן כאשר אדם ב'דיכאון' הרי הנפש שלו סגורה ואין לה פתיחות לקבל דברים חדשים לתוך גופו. יתירה מזו אדם הנמצא במצב נפשי ירוד ואין לו חשק לאכול, גם אם יכריח את עצמו - המזון לא יתעכל כראוי. אנשים בחרדה, למשל, לעיתים מקיאים, ולא מחמת בעיה פיזית, אלא משום שהגוף שלהם במצב שאינו מסוגל לעכל שום דבר חדש.

גם כדי ליהנות ממגוון מפורט של טעמים עשירים, צריך האדם להיות במצב רפוי ולהרגיש בטוח. אי אפשר להנות מגלידה טעימה ומתוקה כשנמצאים במצב לחוץ ומתוח. העונג מורגש ברבדים הפנימיים של הנפש, וכשהנפש מכווצת ועוסקה בעצמה ובהישרדותה - היא איננה יכולה לחוות עונג שמגיע מבחוץ. כלל זה נכון גם בתחומים אחרים: בלא הקדמה של פיוס ושלווה נפשית לא ניתן להנות, ולכן ההרפיה הפנימית היא תנאי מקדים לכל חוויה עמוקה ומשמעותית.

כשאדם עסוק בהגנה על עצמו אין לו יכולת לעסוק בהתרחבות

כאמור, תהליך החשיבה של האדם דומה מאוד לאכילה. גם המוח 'מעכל' וסופג מידע חדש. ולכן גם תהליך לימודי איכותי מצריך אוריה נעימה ורגועה, בטחון ונינוחות, כמאמר ז"ל (מגילה כב): "שמענתא בעי צילותא".

כל תהליך של למידה הוא התרחבות של האדם ויציאיה מעצמו החוצה. וכשאדם מרגיש מאוים או לחוץ, הוא טרוד בהגנה על עצמו ואינו מסוגל לצאת ולעסוק בחידושים כדי לגדול ולהתפתח. ולכן כשהאדם מרגיש במצב הישרדותי, הוא מתכנס לתוך עצמו ולא יכול להתרחב.

כיוצא בכך מצינו בגמרא (נדה לט.) שהחרדה מסלקת את החיות הפנימית של האדם, ומונחת ממנו את היכולת לפעול ולהתפתח.

בעיות קשב וריכוז מחמת טרדות

גם ילדים בתלמוד תורה נפגעים מאותו עיקרון. ילד שלא מתפקד בכיתה ואינו מצליח לקלוט את חומרי הלימודים, לא בהכרח סובל מהפרעת קשב וריכוז. פעמים רבות, הוא פשוט טרוד. ויתכן שהסיבה היא מחמת שיש בבית בעיות, או חבריו מציקים לו וכדומה. וכשהמוח עסוק בשמירה על הזכות קיום הבסיסית ובמחשבות מטרידות, אין לו פניות רגשית להתרחבות למידע חדש.

ואינה אובייקטיבית, מאחר והיא נוצרת רק בהשוואה לנתונים הקיימים אצל הזולת. הוכחה מרתקת נוכל לגלות כאשר נשווה בין חייו של העשיר הגדול ביותר מימי העבר, לחייו של העני המרוד ביותר בהווה.

למעשה, חייו של העני בן זמנינו נוחים בלי השוואה לעומת חייו של העשיר מן העבר. ניקח כדוגמה את דרכי ההגעה של שניהם מעיר לעיר. העשיר הגדול ביותר נאלץ לשת בתוך כרכה מובלת על ידי סוסים, לחוש את טלטלותיה על דרכי העפר, לסבול מחום השמש בקיץ ומחפור בימי הקרה, ולנוע מצד לצד בדרכים הבלתי סלולות.

העני בן זמנינו, לעומתו, משלם כמה שקלים, יושב על ספסל מרופד, נהנה ממיזוג אוויר בהתאם לעונה, עוצם את עיניו ונהנה מנסיעה חלקה, קצרה, מהירה ובטוחה על גבי הכבישים הסלולים.

אכן, האושר אליו אני שואפת הוא אושר תלוי. הוא תלוי במה שיש או אין לזולתי. אם לה יש ולי אין - האושר ממני והלאה. מדוע בעצם? כיצד יתכן שאמת המידה למד האושר תהיה תלויה בנתוני הזולת?

לכך בדיוק התכוונו חז"ל באומרם:

"הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"

ה'יצאה מן העולם' ביחס לקנאה, היא מוחשית ממש. מאחר והקנאה אינה מאפשרת לאדם לחוות ולהנות ממה שיש לו.

הקנאה מבטאת חוסר הערכה למה שיש

ועוד:

הגמרא במסכת סוטה אומרת ש"כל הנותן עיניו במה שאין לו, גם מה שמבקש אין נותנים לו".

כוונת הגמרא לומר שכאשר אדם לא נותן משמעות וערך למה שיש לו, כאשר כל מעייניו נתונים למה שחסר לו, הוא מפסיד גם את מה שניתן לו לאחר שמביע חוסר עניין בדבר.

נדגים את המהלך באמצעות הדו שיח הבא:

אמא: "תראה מוישי, קניתי לך מתנה מאד מיוחדת. משהו שמתאים לך מאד..."

מוישי (פותח את המתנה, מעוות את הפרצוף): "אני לא אוהב את המתנה הזאת, אני רוצה מתנה אחרת!"

אמא: "מתנה אחרת לא תקבל, אבל גם המתנה הזו לא אתן לך אם אינך יודע להעריך אותה..."

כך מוציאה הקנאה את האדם מן העולם, כלומר מאבדת גם את מה שבידו.

הקנאה, אם כן, מצידה האחד מניעה את האדם לעליה והישיגים, ומאידך מוציאה אותו מן העולם. כיצד אם כן ניתן לממש את הצדדים החיוביים שבה מבלי להיזק ממנה?

על כך נמשיך ונעסוק בעז"ה במאמר הבא.

לישיור המלא 073.295.13.81
מספר השיעור: *38952741#

זה קורה גם לבוגרים שבינינו - כאשר מנהל הבנק מתקשר ומודיע שחייבים לסדר את החשבון בדחיפות, קשה מאוד להתעלם ולעסוק בתורה כאילו הכל בסדר. קל וחומר ילד קטן, שאין לו בכלל יכולת להתנתק, וכל מאורע מסעיר את חייו וטורד את מנוחתו.

סיפור אמיתי: ילד שהוריו מוצלחים וחכמים, ובכל זאת לא הצליח לתפקד בכיתה. הנוטיה בתחילה היתה לומר שיש לו בעיה נוירולוגית של קשב וריכוז. אולם לאחר בדיקה התברר שבבית אין סדר קבוע, אפילו ארוחת צהריים לא הייתה מובטחת. מצב זה יצר לילד תחושת חוסר אונים עמוקה ונטל ממנו לגמרי את יכולת הריכוז. כי ילד שחי בחרדה - על חברים, על חברים, על מה יקרה בבית - עוסק במגננה ולא פנוי ללמידה.

כדי להצליח ללמוד ולהתפתח, צריך להיות במצב רפוי ובטוח. ילדים שגדלים בסביבה רגועה וסבלנית, יהיו פתוחים יותר ללמידה. הם יספגו את המידע, ייהנו ויצליחו.

דבר זה הוא סיבה נוספת מדוע התורה עוברת רק באמצעות אהבה בין המלמד לתלמידים, כי אהבה יוצרת תחושת ביטחון, וכשיש לתלמיד ביטחון בזכות הקיום שלו, הוא רפוי ולא צריך להיאבק על מקומו בעולם, וכך הוא פנוי לקלוט דברים חדשים ולהתפתח.

הזמן הנכון לגערות ותוכחה

ומכאן נתקדם ההוראה מעשית: לפעמים מתרחש אירוע חמור שהמלמד מרגיש חובה לתת עליו תגובה נחרצת וחריפה, להעמיד את התלמידים על מקומם, ואף לצעוק ולגעור בהם.

אילו הוא יטפל בזה מיד בתחילת השיעור, ויכנס בסערה ויתחיל בגערה חריפה מאוד, הוא עלול להרוס את כל הלימוד של אותו יום. זאת משום שרוב שנינו לשיעור וכועס על הילדים שעשו משהו לא בסדר - אפילו שבוודאי כוונתו היא רק לשם שמים, אולי ישיג שקט חיצוני, וירגיש שהמשמעת חזקה, אך הוא יפסיד את איכות הלימוד באותו היום, כי הילדים יהיו במתח ולחץ, טרודים ומפוזרים, וממילא לא יהיו פנויים לשמוע וללמוד באמת.

במקום זאת, עדיף להתחיל בשיעור מרתק, לרומם את הילדים בחוויה חיובית, ולמלא אותם בנחת של למידה. ורק בסוף היום, כשהם שבעים ורגועים, הוא יכול לומר: 'ילדים יקרים, נהניתי מאוד ללמוד איתכם, אבל ההתנהגות שהייתה בתחילת היום ממש לא מתאימה לכם. אתם ילדים נהדרים, ואני מצפה מכם שאירועים כאלו לא יתרחשו יותר לעולם'.

באופן כזה, הילדים יקשיבו בנפש פתוחה, ולא יעבירו את היום כולו בלחץ ומגננה. ודברי התוכחה יתקבלו על ליבם בשלימות יותר, כי לאחר שהם מלאים בלמידה ובתחושת הצלחה, הלב שלהם יהיה פתוח לקבל גם מוסר ותוכחה.

גם בלימוד של אב עם בנו צריך לנהוג על פי אותו עיקרון - לשמור על אווירה רפוייה ונעימה ביניהם, ולדחות לזמן אחר את התוכחות המוצקות. כי כאשר הילד מרגיש רוגע ואהבה, הוא יהיה במצב נפשי פתוח להבין ולספוג לתוך אישיותו את החומר הנלמד, ויהיה מסוגל לקלוט, להתרחב ולהתפתח. ואחר כך ניתן להעמידו על דרך האמת, והוא יהיה כלי מוכן הרבה יותר לספוג את התוכחה.

לעילוי נשמת
רבי משה טוביה
ב"ר אליעזר הכהן פיישר זצ"ל
גלב"ע ח' ניסן תשס"ה

הגדת להבין
במהדורה מפוארת

ניתן להשיג בחנויות הספרים - הפצה גיטלר

להארות, לתרומות והנצחות, ולקבלת הגליון מידי שבוע בדוא"ל - a0732951381@gmail.com

073-2951381

"ותן בליבנו להבין להשכיל לשמוע"
קו השיעורים שע"י "מכון להבין" באמצעות מערכת קול הלשון

